

דין ברוב עם הדרת מלך בעניני ברכות של - שיעור 188

הסדר • ואכילת האפיקומן אחר חצות • ועוד דיני הסדר

I. לבאר שיטת החתם סופר (מנהגי קה"ס י - י"ז) ועוד פוסקים שרק הבעל הבית מברך המוציא והמסובין יוצאין בברכתו אבל כל אחד ואחד מברך על אכילת מצה

(א) עיין בשו"ת להורות נתן (ו - כ"ח) שהביא קשיא זו בשם שו"ת משנה שכיר (ק"ג) ותירץ דכיון דאין יכול להוציא חבירו בגוף המעשה באכילת מצה ממילא ליכא דין דברוב עם הדרת מלך לענין שהאחד יוציא את חבירו כ"כ השו"ע (ס - ה) דשלשה מתעטפין בטלית כאחת יותר טוב דכולם מברכים וכן משמע מהשו"ע (י"ד י"ט - ג) דשנים שוחטין שני בעלי חיים דטוב יותר שכל אחד מברך לעצמו וכן בברכה על ספירת העומר (תפ"ט - ה) ועיין ברש"י (קידושין מ"ח. ד"ה מ"ה זו יותר מצלוחו) שכתב דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי ובתוס' ר"י הזקן (שס) כתב כל מצוה שמוטלת עליו ועשה בגופו ולא ע"י שליח והוא מצוה טפי מלענות אמן ועוד צריך לחנך בני הבית שיאמרו בעצמם את הברכות ולא דמי לנר הבדלה דאחד מברך לכולם (ר"ח - י"ד) וכן במגילה ובשופר שאחד יקרא לכולם משום ברוב עם (מג"ח קס"ח - קס"ח ותפ"ט - סק"י) דשאני התם דכל המצוה נעשית על ידי היחיד המוציא את הרבים עדיף שהיחיד יוציא את הרבים ידי חובתם דע"ז נעשית המצוה דרבים משא"כ באכילת מצה וציצית דאין האחד יכול להוציא חבירו בגוף המצוה אמנם בברכת הנהנין שכל עיקר המצוה אינה אלא עצם הברכה ולא האכילה בזה ודאי דעדיף שאחד יוציא את הרבים ידי חובתם (כמו בהמוציא) כיון דהמצוה דהיינו הברכה נעשית באופן שהיחיד מוציא את הרבים ואיכא ברוב עם הדרת מלך וכ"כ הכסף משנה (ברכות ח - י"ג) בשם הרמ"ך דבברכת הנהנין עדיף כשאחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך ולכן בהמוציא יוציא בברכת הבעל הבית אבל באכילת מצה כל אחד ואחד מברך על אכילת מצה

(ב) מטעם הנ"ל המסובין יוצאין בשמיעת הקידוש מבעל הבית (קול דודי 31) אבל על הג' כוסות מברכים לעצמם וגם על המרור מברכים לעצמם ולענין כרפס יש דעות בין הפוסקים בחזון עובדיה (חלק שני דף קל"ט קמ"ח) כתב אבל נכון יותר שהגדול שבהם יברך ויכוין לפטור את כולם משום ברוב עם (ברכות ג' - ג) אבל מנהגינו כהרמ"א (ר"ג - ה) דאין אומרים ברוב עם חוץ בלחם וביין ולא שאר דברים

(ג) ויש מחלקים בין ברכות ארוכות דקשה לכוין לכו משא"כ ברכות קצרות ועוד עיין במג"א (תרי"ט - סק"ג) שעכשיו ע"פ רוב אין הש"ך מכוין להוציא י"ח אפילו בברכה קצרה כמו ברכת השחר וברכת שהחינו בליל יוה"כ ודוקא בהכרח סמכין על הש"ך וכ"ש בכל בית לסמוך על גדול הבית איברא עיין בספר שלחן גבוה (תע"ג - סק"ח) שהביא דעת המנהיג ושו"ת הרשד"ם דאחר שכבר שמע הברכה מתחלה ועד סוף מפי המברך כמו ברכת השחר אין אדם רשאי להחמיר ולברך בעצמו ומנהג בורות לעשות כן ועיין עוד בחזון עובדיה על ההגדה (דף ק"מ) דכיון שהשומעים לא כיונו לצאת מותר וכמ"ש הר"ן (ר"ה ג"ח) לענין הבדלה בביהכ"נ

(ד) למעשה מנהג ישראל תורה ועביד כמר ועביד ועביד כמר ועביד

II. אם יכול לאכול האפיקומן אחר חצות שהוא רק זכר בעלמא כרוב הפוסקים

עיין בשו"ע (תרי"ז - ח) דיהא זהיר לאכלו קודם חצות והרמ"א מגיה על זה דיקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות (עיין צ"ח ל"ד ד"ה ויהא זהיר) אמנם בשו"ת אבני נזר (שפ"ח שפ"ה) מחדש דיכול לעשות תנאי דאם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה הכזית שאכל קודם חצות הוא האפיקומן ואם הלכה כרבי עקיבא הרי זה כשאר מצה וימתין עד שיעבור חצות

וימשיך לאכול ובסוף יאכל כזית ויוצא בממ"נ והגאון מבריסק בהגדה הביא הבית הלוי לסיעוה כ"כ הגאון הראגצוב אבל רב משה בעם התורה (תשמ"ז - ז) כתב דהרא"ש פסק דאפילו לרבי עקיבא אסור לאכול מדרבנן אחר מצות משום הרחקה ואין תנאי מועיל ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ט - מ"ח) שכתב שצריך לאכול דוקא בלא תנאי משום שהתנאי אינו מועיל ולכן מקלקל הדבר ועיין במועדים וזמנים בהגדה דמנלן להקל ולומר דהאיסור של אין מפטירין אחר המצה תלוי במעשה האכילה דוקא

III. דין ארבע כוסות

(א) עיין בפסחים (ק"ט). אמר רב חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחמש. ורביעית היא גם כן ביצה ומחצה. וכתב הצ"ח בערכי פסחים ששיעור של האצבעות הוא כפול משיעור של הביצים. והחליט שנתקטנו הביצים וכן כתב הגר"א וגר"ז ובמשנה ברורה (רע"ה - ס"ח) כתב שהרביעית לקידוש של ליל שבת שעיקרה מדאורייתא וכן כזית מצה ישער על פי האצבעות לחומרא. ושיעור ארבע כוסות ומרור שהם מדרבנן על פי הביצים לקולא. ועיין במ"ב (תפ"ו - ה) ועיין עוד בערה"ש (קס"ח - י"ג) שאין צריך להחמיר.

(ב) ושיעור רביעית על פי האצבעות 4.42 אנצס ועל פי הביצים 2.85 אנצס אליבא דרב משה בספר קול דודי דף 20.

(ג) ומי שאינו יכול לשתות כל כך יכול לסמוך על התוספות בפסחים (ק"ז). ד"ה "אם" דמלא לוגמיו סגי והוא ג' רבעי אנץ. (קול דודי 21) ובקטן שהגיע לחינוך די בחצי אנץ. רוב כוס בדיעבד ולכתחלה צריך כולו.

(ד) אם יין הלבן טוב מן האדום הוא מובחר ככבלי ולא כירושלמי דמצוה לצאת ביין אדום. רמ"א (תט"ז - י"ח) וספר קול דודי (22)

(ה) מיץ ענבים אינו מן המובחר ואינו יוצא ידי חירות וזה כהרמב"ם ד"ה "אל תרא" דהיינו יין המשכר. אכן נראה שאם יש ח"ו חשש סכנה או אפילו נופל למשכב או אפילו שלא יגמור הסדר אינו רשאי להחמיר (קול דודי 22).

(ו) מיץ ענבים משוחזר (reconcentrated) עיין שו"ת מנחת שלמה (ד) התמצית אינו ראוי כלל לשתיה ופסול לקידוש וא"כ מנין לנו שחוזר להכשירו ע"י הוספת מים. ולכן אפשר דאין יצא ידי קידוש ביין משוחזר. וכן שמעתי מרב משה פיינשטיין ז"ל.

(ז) למה נקרא הקידוש במקום סעודה? עיין ברמ"א (רע"ג - ג) שצריך לאכול לאלתר ממש. ויש אומרים דהגדה אינו הפסק ונקרא לאלתר עיין בקול דודי (דף 33) שאכילת כרפס צריך קידוש ועיין שו"ת אג"מ (י"ד ז' - דף רע"ה)

(ח) רק בעל הבית עושה קידוש ומוציא את הכל ככל שבת. וצריך כל אחד לאחוז הכוס בשעת קידוש. כך אמר לי רב ראובן בשם רב משה.

(ט) טיי, קאפי, וחלב יש דין חמר מדינה לענין ד' כוסות ולהבדלה ולא סוּדָה. שו"ת אג"מ (ז - ע"ה)

(י) לכתחלה לשתות השיעור בבת אחת כדאיתא בפסחים (ק"ד) אכלן לחצאין יצא משמע רק בדיעבד. ודין זה ברוב כוס ולא בכוס שלם משום שאין שייך לעשות לכתחלה באופן שאינו דרך ארץ קול דודי (21 זשס רצ משה)

(יא) אין אומרים הנני מוכן רק קודם קידוש ולא בשאר כוסות דהוי הפסק קול דודי (41, 58, 60)

(יב) משקה שאין משכר מותר לשתות בין כוס לכוס מ"ב (תע"ג - ט"ו)

(יג) ברכת שהחיינו גם לנשים צריך לכלול גם ההגדה ומצה וכל מצות הלילה יעבץ בסידורו

יד) עיין בבה"ל (תע"ג - ד"ה "שלא כסדר") דנשים צריכות ליזהר שתאמרו סדר ההגדה על כל כוס וכוס דאל"ה לדעת הפר"ח אפילו בדיעבד לא יצאו בשתיית הכוסות דהוי כמו ששתאו בבת אחת ולא כהבית יוסף.

טו) ולתוספות (עירונין פ:) הכזית חצי ביצה ולרמב"ם (שנת ח - ח) שלישי ביצה

IV. עוד דיני הסדר

זרוע	ביצה
מרור	חרוסת
מצה	
כרפס	מי מלח

א) ג' קערות ארי ז"ל, גר"א, רמ"א רב משה סבר כרמ"א (תע"ג - ד) דאין מעבירין על המצות. ושצריך רק קערה אחת לפני בעל הבית כפסק השו"ע (תע"ג - ד) ולא קערה לפני כל אחד ואחד.

ב) רב משה היה מקפיד שלא לאכול פאטיטא לכרפס משום שצריך ירק ועוד שהוא מבושל וסועד ואינו מגרר וברוסיא נהגו בפאטיטא מפני שלא היה מצוי שם ירק אחר. (קול דודי 35) והוא אכל סעלערי

ג) יכוין לצאת בברכת בפה"א אף על המרור לצאת דעת הרשב"ם דהגדה לא הוה הפסק ויכול לאכול אפילו כזית. אבל לשיטת תוס' (קט"ו.) הגדה הוי היסח הדעת וצריך לאכול פחות מכזית אבל אין מברך על המרור שהוא בתוך הסעודה.

ד) רב משה נהג כשיטת הגר"א דסבר רק ב' מצות ובצע מצה העליונה והלחם משנה די בפרוסה

ה) רב משה כסה המצה עד לאחר הברכה שדומה למן שהוא מכוסה בַטֵל מ"ב (רע"א - מ"א)

ו) זמן כדי אכילת פרס חת"ס (ו - ט"ז) תשע דקות וצמח צדק שש דקות ותורת חסד כל מיין יש לו שיעור לעצמו וקול דודי בשם רב משה לחומרא ב' דקות וקולא תשע.

ז) אכילת המצה בבת אחת עיין בשו"ת תרומת הדשן (קל"ט) מצוה מן המובחר לבלוע הכזית בבת אחת וראיה מפסחים (ק"ד) אכלן לחצאין יצא משמע בדיעבד כ"כ השו"ע (תע"ה - ו) אבל המהרי"ל שהובא במג"א אין צריך בבת אחת ממש אלא אפילו מעט מעט בלא הפסק מותר לכתחלה. וכן כתב השלחן גבוה (כ"ז) וכן שמעתי מרב ברוין.

ח) רב משה אכל חריין למרור אבל לא הקפיד על אכילת החזרת. והחזון איש כתב דאין יצא בחזרת בלא מרירות. והחריין צריך לְפָרְרוּ דבלי פירור הוא סם המות. מ"ב (תע"ג - ל"ו) ודלא כהחזרת דעת שדוקא לאכלו בלי פירור משום דאין מברכים בורא פרי האדמה אם אבד צורתו שער הציון (תע"ג - מ"ו) ורב משה מגלה החריין זמן רב מקודם כי סובר מאחר שיש בו קצת טעם חריף די קול דודי (47) ולא בהגר"א.

ט) רב משה לא סמך על תנאי של האבני נזר (שפ"ה) וגם שתה כוס רביעי קודם חצות כשיטת הגר"א ותרומת הדשן קול דודי (60)

י) אסור לשתות אחר ד' כוסות הרא"ש מטעם שכרות. הר"ן נראה כמוסיף על הכוסות וד"מ בשם ר' ירוחם שלא לבטל טעם מצה ממילא מים או סעלצער מותר לכל הדעות.

יא) בה"ל (תע"ה - ד"ה "יטול ידיו") יטמא ידיו קודם הנטילה של רחצה

יב) הבה"ל (תע"ה) צ"ע אם צריך שני זיתים. וקול דודי בשם רב משה חומרא בעלמא הוא.

יג) הבה"ל (תע"ה) אין אומרים זכר למקדש כהלל רק אחר אכילת הכריכה משום הפסק.

יד) רב משה אמר ואמרתם זבח פסח ויהי בחצי הלילה בב' לילות.

הג כשר ושמה

זכות ההצפסה י"ו לרפאל שלימה להחלה ארץ בת אלשיבם צ"ל בתוך סעודת חולת ישראעל